บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "โนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" ในจังหวัดปัตตานี" เป็นการศึกษาวิจัยเชิงองค์ความรู้ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนกระบวนการทางด้านพิธีกรรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ภายในชุมชน การศึกษาวิจัยมุ่งเน้นโนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" เป็นกรณีศึกษา ได้ดังนี้

สรุปผล

1. ความเป็นมาของโนราโรงครูเกิดขึ้นเมื่อใดนั้น ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด มีหลายกระแสด้วยกันสันนิฐานว่าคงจะมีมาพร้อมกับการเกิดของโนราโรงครูแถบภาคใต้ เช่นเดียวกับโนราโรงครูในแถบจังหวัดปัตตานี จะได้รับอิทธิพลเข้ามาในยุคสมัยใกล้เคียงกับโนราโรงครูแถบจังหวัดพัทลุง สงขลา จึงทำให้มีชื่อการเรียกพื้นที่การแสดงโนราโรงครูว่า "โนราข้างออก" หมายถึง โนราแถบจังหวัดสงขลาขึ้นไป กับ "โนราข้างตก" หมายถึง โนราแถบจังหวัดปัตตานีลงมา รูปแบบพิธีกรรมสำคัญจะมีส่วนคล้ายคลึงกันด้านความเชื่อ และพิธีกรรม มีส่วนแตกต่างกันบ้างในส่วนรายละเอียดของพิธีกรรม

2. โนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" หัวหน้าคณะ คือ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ อดีตเป็นบุคลากรของมหาวิทยาสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว (เมื่อปี พ.ศ .2543) เริ่มฝึกโนรามาตั้งแต่อายุ 11ขวบ สมัครเป็นลูกศิษย์โนราสวัสดิ์ ซึ่งเป็นคนบ้านยาบี จากนั้นได้มาเป็นลูกศิษย์บรรดาครูอีก 11คน จึงได้จัดตั้งเป็นคณะ "เฉลิมศิลป์" ขึ้นมา รับการแสดงโนราทั่วไป โนราโรงครู ลิมนต์ และหนังตะลุง เปิดสอนการแสดงทั้งที่บ้าน และสถานศึกษา แบบล้มรุกคลุกคลานมาตลอด โดยมีนางประพา แก้วพิมพ์ ภรรยา เป็นผู้ร่วมการแสดงและให้กำลังใจต่อสู้กันมา จึงได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็น โนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" รับการแสดงโนราโรงครูและลิมนต์ ทำให้มีความมั่นคงด้านการแสดงจากนั้นเป็นต้นมาร่วมเวลากว่า 40 ปี

3. ฤดูการแสดงโนราของคณะเฉลิมประพา ในอดีตนิยมการแสดงแบบโรงเร่ หรือเดินโรง เปลี่ยนมาเป็นการแสดงตามงานประจำปี ที่หน่วยงานราชการและเอกชนจัดขึ้น จากนั้นได้ปรับเปลี่ยนมาแสดงโนราโรงครู นิยมแสดงตั้งแต่เดือน 6 – 11 (จะเว้นช่วงเดือน 8 และเดือน 10) ในอดีตนิยมยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาใช้เวลา 3 คืน 2 วัน แต่ในปัจจุบันสังคมแปรเปลี่ยน ชุมชนเริ่มหันไปประกอบอาชีพหลากหลาย ทำให้ช่วงเวลาการทำงานกลายเป็นปัญหาอย่างหนึ่ง สำหรับลูกหลานครูหมอโนรา ทำให้เจ้าภาพนิยมประกอบพิธีกรรม 2 คืน 1 วัน

4. ขั้นตอนพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" มีลำดับขั้นตอนดังนี้

4.1 การเข้าโรง โนราโรงครูแถบจังหวัดปัตตานีนิยมดูฤกษ์ยาม ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาแต่โบราณ 3 อย่าง คือ อย่าให้ตรงกับวันทักทิน วันพระ และวันดอย แตกต่างจากโนราโรงครูแถบสงขลานิยมเข้าโรงวันพุธ ถือว่าเป็นวันกำเนิดของโนรา มีภาษิตว่า พุธ คือ ตุง หัส คือ สนุก ศุกร์ คือ กลับ จะเป็นเวลาเย็นหรือย่ำค่ำชาวบ้านเรียกว่า "เวลานกชุมรัง"

4.2 การตั้งเครื่อง หรือตีเครื่อง 4 ชนิดด้วยกัน คือ โหม่ง ฉิ่ง ทับ และกลอง เป็นการสื่อความหมายว่า คณะโนราก่อนจะออกเดินทางได้มีการยกเครื่องดนตรี เมื่อเข้ามาภายในโรงพิธีจะต้องมีการตั้งเครื่อง เพื่อตรวจดูความพร้อมของเครื่อง พร้อบรรเลงดนตรีพอเป็นพิธี เป็นการบอกให้ทางเจ้าภาพและผู้ที่อยู่ใกล้เคียงได้รับรู้ว่า คืนนี้มีคณะโนราโรงครูมาทำการแสดง

4.3 พิธีชุมนุมไหว้ภูมิเจ้าที่ มีพิธีกรรมคล้ายคลึงกับพิธีไหว้พระภูมิและตั้งศาลพระภูมิทั่วไป เพื่อความสิริมงคลแก่คณะโนรา เจ้าภาพ และผู้มาร่วมประกอบพิธี เพราะการยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาแสดงแต่ละครั้ง เท่ากับเข้าไปจับจองที่ใหม่เช่นเดียวกับการสร้างบ้านเรือน คณะโนรามีสิทธิเต็มที่ภายในขอบเขตภายในโรงพิธี จึงต้องมีการไหว้พระภูมิเจ้าที่

4.4 พิธีเบิกโรง หมายถึง การเปิดโรงพิธีโนราโรงครู เพื่อเชิญครู มีทั้งครูที่เป็นเครื่องดนตรี ครูหมอ ครูผู้ฝึก ครูผู้สอนของคณะโนรา เพื่อเชิญมาทำพิธีกรรมร่วมกัน ด้วยการใช้สัญญาณจากนายโรงตีกลอง 3 ตุ้ง

4.5 พิธีลงโรง (โหมโรง) คือ ลูกคู่นำเครื่องดนตรีมาจากพิธีการเบิกโรง ด้วยการบรรเลงเพลงเชิด ซึ่งเป็นหัวใจของการเชื้อเชิญครูหมอโนรา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อให้ได้ยินเสียงนี้ เหมือนกับเสียงสวรรค์ที่บรรดาครูหมอ สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะได้มาร่วมชุมนุมภายในโรงพิธี

4.6 พิธีกาศครู หรือ กาศโรง กาศสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทกาศครูเป็นบทร้อยกรองของโนราที่ไม่มีท่ารำ เพื่อทำพิธีกาศครู เริ่มตั้งแต่บท ขานเอ บทกาศโรงครูทั่วไป กาศสิ่งศักดิ์สิทธิ์

4.7 บทชุมนุมครู ชุมนุมเทวดา หมายถึง ชุมนุมครูของคณะโนรา ชุมนุมครูของเจ้าภาพ จากนั้นเป็นการชุมนุมเทวดา คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร เป็นต้น ให้ทุกสิ่งทุกอย่างมาอยู่ภายในโรงโนรา มาเป็นสักขีพยาน มาได้ป้องกัน สิ่งของไม่ดีจากภายนอกที่จะเข้ามาภายในโรงพิธี เพราะการแสดงโนราโรงครู มีการกล่าวขานว่า วิญญาณเร่รอนไม่รู้กี่ปีช้ามาหมด

4.8 พิธีกราบครูหรือนอบครู เป็นการสื่อความหมายระลึกถึงคุณครู เมื่อเชื้อเชิญบรรดาครูทั้งหลายมาอยู่ภายในโรงพิธีต้องทำพิธีกราบครู เหมือนกับเอาจิตวิญญาณของครูหมอโนรามาอยู่กับเราทุกคน

4.9 พิธีเซ่นครู เซ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา คณะโนราทุกคนเข้าร่วมพิธีเซ่นครู เซ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ด้วยการลุกขึ้นเดินจับกันเป็นแถวตรงไปหน้าพาไล ให้ประธานประพรมน้ำและเหล้าไปทั่วพาไล พร้อมกับกาศชื่อครูหมอ พ่อ แม่ ตา ยาย จากนั้นเดินทางมุมด้านซ้ายมือของพาไล

เพื่อเซ่นน้ำมะพร้าว พร้อมกับกาศถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพยดา เป็นต้น ให้มารับเครื่องเซ่น และช่วยปกปักรักษา อย่าให้เกิดเหตุเพทภัยใดๆ ในการแสดงครั้งนี้

4.10 รำหน้าครู คืนแรกเป็นการรำไหว้ครู ไหว้ภูมิเจ้าที่ และไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นการรำเบิกฤกษ์ในการแสดงโนราโรงครู เพื่อให้สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติอันเป็นที่เคารพบูชาของคณะโนราและบรรดาญาติได้รับรู้ถึงความกตัญญู การเคารพบูชา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "รำถวายครู"

4.11 เชื้อเชิญครูหมอประทับทรง เป็นพิธีกรรมสำคัญสำหรับการเปิดโลกวิญญาณกับโลกมนุษย์ได้พบกัน ด้วยการสัมผัสทางจิตระหว่างครูหมอโนรากับลูกหลาน มีนายโรงเป็นสื่อกลางในการขับบทกลองและลูกคู่บรรเลงเครื่องดนตรีต้อนรับครูหมอโนรามาประทับร่างทรง

4.12 การถามตอบลูกหลาน คณะเจ้าภาพผู้เป็นลูกหลานจะเข้ามากราบครูหมอโนรา เพื่อถามปัญหา อุปสรรค การเจ็บป่วย และเรื่องอื่น ๆ ที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน และเรื่องการดำเนินชีวิตในอนาคต "สภาวการณ์ถามตอบกับครูหมอ เหมือนกับลูกหลานได้เข้ามาใกล้ชิดกับบรรพบุรุษของตนเอง"

4.13 การบายทรง เมื่อครูหมอโนรากับลูกหลานได้ตกลงจะทำตามพันธสัญญาร่วมกันเรียบร้อยแล้ว ครูหมอจะ "บายทรง" "บัดทรง" และ "เล้ะทรง" (ภาษาถิ่นแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้)

พิธีกรรมโนราโรงครูภาคกลางคืน ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาสิ้นสุดของพิธีที่แน่นอนได้ ขึ้นอยู่กับจำนวนร่างทรง และจำนวนครูหมอโนรามาประทับร่างทรงแต่ละทรง การร่ายรำการออกพราน การแสดงอื่นๆ เพื่อความสนุกสนานร่วมกับลูกหลาน และการเข้ามาพบปะพูดคุยระหว่างครูหมอกับลูกหลาน บางครั้งกว่าจะเสร็จพิธีคืนแรกเกือบสว่าง คณะโนราและเจ้าภาพต้องพักผ่อน เพื่อเตรียมพร้อมในการประกอบพิธีกรรมภาคกลางวัน ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

4.14 การยก หุมรับ ต้องตระเตรียมไว้สองส่วน คือ ส่วนที่เป็นครูหมอของคณะโนรา เรียกว่า "ยกสี่ที่" (ประกอบด้วยที่สิบสอง ที่สิบเอ็ด ที่เก้า และที่เจ็ด) อีกส่วนเป็นการยกหุมรับ สำหรับครูหมอโนราเจ้าภาพตามพันธสัญญาตกลงก่อนบายทรงว่า "พรุ่งนี้ต้องการสังเวยกี่ที่กี่ทรง" เพราะบางเจ้าภาพมีครูหมอโนรา ที่เป็นมุสลิม บางครูหมอเป็นจีน บางครูหมอสังเวยแต่ข้าวยำ บางครูหมอเป็นฤษีสังเวยแต่ผลไม้ นอกจากเครื่องเซ่นทางคณะเจ้าภาพจัดเตรียมไว้แล้ว ยังมีเครื่องเซ่น ที่ลูกหลาน ญาติ และชาวบ้านในชุมชนได้บนบาน ก็จะนำมาเซ่นถวายในวันนี้

4.15 เชื้อครูหมอมาประทับทรง ภาคกลางวัน เป็นการเชื้อครูหมอให้มารับเครื่องสังเวย ตามพันธสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ ซึ่งเจ้าภาพเชื่อว่า วิญญาณของบรรพบุรุษ (ครูหมอโนรา) สามารถรับเครื่องเซ่นสังเวยได้ โดยมีนายโรงเป็นสื่อกลาง

Prince of Songkla University Pattani Campus

4.16 พิธีถวาย หมุรับ (เครื่องเซ่นสังเวย) คือ การเซ่นไหว้ครูหมอโนรา หรือตายายโนรา โดยลูกหลาน ญาติๆ และผู้ที่ได้บนบานเอาไว้เข้ามาร่วมพิธี "ถวายหมุรับ" แก่ครูหมอ ต้องให้เสร็จในเวลาพระฉันเพล ("อย่าให้เกินหยามพระ")

4.17 ครูหมอโนราพบปะลูกหลาน เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้พบปะ พูดคุย ถามทุกข์สุข การสะเดาะเคราะห์ การรักษาอาการเจ็บป่วย นอกจากนั้น ครูหมอโนรากับลูกหลานจะมีการร่ายรำ ออกพรานร่วมกันอย่างสนุกสนาน บางครั้งลูกหลานที่มีอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว จะนำป้ายร้านมาให้ครูหมอโนราทำพิธีเจิมป้าย เพื่อความเป็นสิริมงคล เสมือนกับเชื้อเชิญครูหมอโนรามาประจำอยู่ที่ร้าน คอยปกปักษ์รักษาร้านและลูกหลานในท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ

4.18 การเหยียบเสน เป็นวิธีการักษาโรคแบบดั้งเดิม ซึ่งชุมชนได้มีโอกาสพาลูกหลานที่เป็นโรคประจำตัว ไม่ว่าจะเป็น เสน ปาน ไฝในที่ลับ และไข่อุ้ง เข้ามารักษากับนายโรง ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่า "นายโรงโนราโรงครูเหยียบเสนแล้วจะหาย"

4.19 บทไหว้สัสดี เป็นการไหว้ครู ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วทุกมุมของจักรวาล เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นการปลดเปลื้องสิ่งไม่ดีให้ออกจากร่างกาย โดยการรำลึกถึงบุญคุณครู สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยบัดเป่า มาเป็นกำแพงกั้นความชั่วร้าย ความเจ็บป่วยอย่ามาเข้าใกล้ ความเจ็บไข้อย่าเข้ามาถึง เพราะนายโรงผู้ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ อาจทำให้สิ่งของเหล่านี้เข้าหาตัวผู้ประกอบพิธีกรรมได้

4.20 รำ 12 ท่า เสร็จจากบทสัสดีแล้ว โนราโรงครูต้องรำ 12 ท่า ตั้งแต่บทคุณครูครูสอน สอนรำ ตั้งต้นปฐม สรรเสริญคุณ พลายงาม ฝนตกข้างเหนือ

4.21 ร่ายรำ12 บท คือเริ่มจากเรื่องโนรา พระรถเมรี พระลักษณาวงศ์ พระโคบุตร สังข์ทอง นางผมหอม พระอภัยมณี จันทโครบ อภัยนุราช สังข์สินชัย มณีพิชัย และไกรทองเป็นการเล่นเรื่องที่ได้รับความนิยมของคนภายในชุมชนในอดีตเป็นอย่างมาก เป็นนิยายแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ คณะโนราโรงครูได้หยิบยกบางตอนขึ้นมาแสดงเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง ส่วนเรื่องที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ คือ เรื่อง โนรา

เมื่อคณะโนราโรงครูเล่น 12 บทจบลง จะประกอบพิธีลาโรง โนราโรงครูคณะ "เฉลิม-ประพา" นิยมประกอบพิธีลาโรงหลังเที่ยวคืนล่วงเลยไปประมาณ 5- 10 นาที เพราะเวลายามนี้จะเป็นเวลาของวิญญาณทั้งหลาย ถือว่าเป็นช่วงของเวลาคล้อยลง ซึ่งนายโรงโนราจะต้องแต่งตัวทรงเครื่องครบตามรูปแบบโนราอย่างสมบูรณ์ โดยพิธีกรรมจะเริ่มไปตามลำดับดังนี้

4.22 บทส่งครูหมอคณะโนรา ให้มาอยู่ที่เล็บ ที่กำไล ที่เทริดน้อย บทส่งครูหมอเจ้าภาพ ให้ไปสู่สถานที่ประจำภายในบ้าน และช่วยปกปักษ์รักษาทั้งลูกเล็กทั้งเด็กอ่อน ทั้งกุมารหลานนอนในเปลผ้า ให้ครูหมอรักษาบ้านเรือน ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนถึงชีวิตความเป็นอยู่ของลูกหลานทุกคนให้อยู่ดีมีสุข

Prince of Songkla University Pattani Campus

4.23 บทส่งเทวดา, สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะโนราเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาอยู่ภายในโรงพิธี เพื่อปกป้อง รักษาเขตแดนช่วงระยะเวลาทำการแสดง เมื่อเสร็จพิธีกรรม ต้องขับบทกลอนเชื้อเชิญให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้กลับไปสู่ภพภูมิสถานเดิม

4.24 บทส่งผี เป็นการไล่วิญญาณที่ไม่ดี วิญญาณเร่รอน ที่ได้เข้ามาวนเวียนอยู่เขตแดนการประกอบพิธีกรรม ให้กลับไปสู่ภพภูมิของตนเอง อย่าได้มารบกวนคณะเจ้าภาพ

4.25 บทร้านกกระจอก คือ การตัด เหฺมฺรย บนของเจ้าภาพให้หายขาดได้ เจ้าภาพกลับมาใช้ชีวิตตามปกติ เปรียบเหมือนกับนายโรงได้พา เหฺมฺรย ของเจ้าภาพข้ามพ้นทะเลไฟไปได้ การถูก เหฺมฺรย อีกคงเป็นเรื่องลำบาก เพราะมีทะเลไฟกั้นอยู่ระหว่างกลาง

4.26 พิธีการตัดขาดเชิงพื้นที่ คือ บริเวณภายในโรงโนราโรงครู ถือว่าเป็นพื้นที่พิเศษที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะต้องประกอบพิธีการตัดโครงสร้างบางส่วนของโรงโนราออก เพื่อแสดงถึงการตัดขาดเชิงพื้นที่ให้กลับไปสู่สภาพเดิมของคณะเจ้าภาพ และการตัดขาดเชิงนามธรรม คือ เริ่มเข้าสู่พิธีกรรมวันแรก โนราจะขับบทกลอนในการเชื้อเชิญ อ้อนวอน วิญญาณครูหมอโนรา ครูอาจารย์ บรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาอยู่ภายในพื้นที่โรงพิธี เพื่อมารับเครื่องเซ่น มาเป็นสักขีพยาน ร่วมสนุกสนาน และช่วยป้องกันเหตุร้ายจากภายนอก เป็นการสร้างความผูกพันระหว่างกัน วันสุดท้าย คือ การส่งครูด้วยการขับบทร้องเนื้อหาในเชิงลาจาก หมายความว่า ตัดขาดความอาลัยอาวร เพื่อให้วิญญาณกลับไปอยู่ในภพภูมิของตน ลูกหลานจะได้กลับไปใช้ชีวิตใหม่ตามปกติ ด้วยความเป็นสิริมงคล

4.27 การตัดเหมฺรย เป็นพันธสัญญาระหว่างเจ้าภาพกับครูหมอโนรา จะต้องตัดขาดออกจากกัน ถ้าตัดไม่ขาดคณะเจ้าภาพจะไม่หลุดจาก “เหมรยฺบน” เจ้าภาพได้นำขันหมากเหมรยฺ มาแขวนไว้ใต้พาไล นายโรงจะใช้กระดาษห่อ เหมฺรย เอาไว้ นายโรงถือด้านหนึ่ง คนที่เจ็บป่วยจับอีกด้านหนึ่ง โดยให้ญาติจับคนเจ็บต่อ ๆ กันไป โดยการตัดให้ขาดจากกัน 3 ครั้งด้วยกัน

4.28 พิธีการบัดราด คือ การนำด้ายดิบในกระสอบคลาด (กระสอบใบเตยซึ่งตั้งอยู่บนพาไล บรรจุ เบี้ยคลาดโนรา เชี่ยนครู ด้ายดิบ หมากพลู) โนราจะลาโรงจะต้องนำสอบคลาดลงมาทำพิธีกรรม ด้วยการเอาเบี้ยมาเหน็บไว้ที่สะเอวเพื่อป้องกันเสนียดจัญไร นำด้ายดิบมาคลี่ออก นำข้าวสารมาวางบนด้านดิบแล้วทำการบัดราช 3 ครั้ง ใช้เทียนกับพระขรรค์ในการสอดพิธี แล้วนำด้ายดิบมาเช็ดหน้า เช็ดตา เป็นการกั้นเสนียดจัญไร ปัดรังควานให้ออกจากร่างกาย นำมาคล้องสวมร่างกาย เริ่มจากศีรษะให้จรดปลายเท้า เชื่อว่า เป็นการป้องกันตัวนายโรงผู้ประกอบพิธีกรรม

4.29 เจ้าภาพไถ่บ้าน เสร็จจากพิธีกรรมบัดราชแล้ว นายโรงไปนั่งบนพนักเพื่อให้เจ้าภาพได้เข้ามาไถ่บ้าน (ภาษาท้องถิ่นว่า ไถบ้านไถช่อง) เพราะเจ้าภาพได้มอบให้กับคณะโนราโรงครูในวันแรก ในวันสุดท้ายเจ้าภาพต้องมาไถ่คืน นายโรงจะคืนกลับให้เจ้าภาพ พร้อมกับพรมน้ำมนต์ให้กับเจ้าภาพและบริเวณพื้นที่แสดงโนราโรงครู

Prince of Songkla University Pattani Campus

4.30 พิธีพลิกสาดคล้า เป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมช่วงสุดท้าย เหมือนเป็นการพลิกแผ่นดิน เช่นว่าบ้านนี้อยู่ในเคราะห์กรรม ต้องหาหมอมาทำพลิกแผ่นดินให้อยู่สุขสบาย พลิกกลับให้เจ้าภาพอยู่อย่างสงบสุข เมื่อพลิกสาดคล้าแล้วการยกโรงโนราโรงครูในครั้งนี้นับว่าเสร็จสิ้นทุกอย่าง เพราะคณะโนราจะเข้าไปภายในโรงอีกไม่ได้

5. การสืบทอดโนราโรงครูจะดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน ต้องประกอบด้วยกัน 2 ส่วน

5.1 การสืบทอดร่างทรง ถือเป็นตัวแทนของคณะเจ้าภาพ มักจะเป็นลูกหลานที่บรรพบุรุษผู้เป็นครูหมอโนราต้องการให้สืบทอดการเป็นร่างทรง ดังนั้น ช่วงพิธีกรรมการเชื้อเชิญครูหมอโนราในคืนแรก ครูหมอมีความประสงค์ให้เชื้อทรงใหม่ เพื่อสืบทอดทายาท เรียกว่า "การเชื้อหาร่างทรง" เหตุผลมาจาก ร่างทรงเก่าตายไป หรือแก่ชราไม่สามารถมานั่งเป็นร่างทรงได้ โดยลูกหลานที่ถูกเลือกจากครูหมอ ต้องนำขันหมากทรงมายื่นต่อนายโรงเพื่อแสดงความจำนงจะสืบทอดการเป็นร่างทรงคนต่อไป

5.2 การสืบทอดคณะโนราโรงครู มี 2 ส่วนด้วยกันคือ

5.2.1 การสืบทอดการเป็น นางรำ และลูกคู่ เพราะโนราโรงครูคณะหนึ่งๆ ประกอบด้วย นางรำประมาณ 5-7 คน ลูกคู่ 7 คน และผู้จัดพิธีกรรม 1 คน นอกจากนั้นจะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือในการขนย้ายเครื่องดนตรี และจัดพิธีกรรมภายในโรงพิธี ดังนั้น นายโรงโนราจะเป็นผู้รับภาระหน้าที่ทำการฝึกหัดบรรดาเยาวชนภายในชุมชนที่มีความประสงค์จะเป็นนางรำและลูกคู่ประจำคณะโนรา เพื่อนำมาเสริมทดแทนกันต่อไป

5.2.2 การสืบทอดการเป็นนายโรงโนราโรงครู เพื่อเปลี่ยนสถานภาพโนรารุ่นใหม่ ให้เป็นโนราเต็มตัวจะต้องผ่านพิธีครอบเทริด (ตัดจุก) หากนายโรงโนราที่ยังไม่ผ่านพิธีกรรมนี้ ถือว่าเป็นนายโรงโนราไม่สมบูรณ์ ชาวบ้านจะเรียกว่า "โนราดิบ" หรือ โนราคนไหนแต่งงานก่อนเข้าร่วมพิธีการตัดจุก ก็จะถูกเรียกว่า "โนราปาราชิก" โนราทั้งสองแบบจะไม่สามารถประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น การเหยียบเสน การตัดหมุรย ได้ พิธีกรรมการตัดจุกได้สืบทอดรูปแบบมาแต่โบราณที่บ่งบอกสถานภาพความเป็นโนรารุ่นใหม่ ให้มีความรู้สึกว่าตนเป็นโนราที่สมบูรณ์ และพิธีกรรมนี้ยังมีผลต่อความรู้สึกของชาวบ้าน ที่ต้องการเชิญโนรามาประกอบพิธีกรรมโรงครูของตนด้วย เพราะชาวบ้านเชื่อว่าร่างโนราที่ผ่านพิธีครอบเทริด เป็นร่างพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไป สามารถสื่อสารกับโลกวิญญาณได้ เพราะการร่ายรำโนรา เป็นความรู้ของเทพยดาที่มาบังเกิดในร่างมนุษย์ ซึ่งลูกหลานคณะ "เฉลิมประพา" ได้ผ่านพิธีกรรมการตัดจุก 3 คน เพื่อก้าวสู่การเป็นนายโรงอย่างสมบูรณ์แบบในอนาคต

6. ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้าน ด้วยเหตุที่โนราโรงครูเป็นพิธีกรรมที่เกิดมาจากความรัก ความผูกพันระหว่างวิญญาณบรรพบุรุษกับลูกหลานทำให้เกิดวัฒนธรรมการสืบทอดที่เข้ามาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไว้ด้วย 2 เหตุผลหลักด้วยกัน คือ

Prince of Songkla University Pattani Campus

6.1 พันธสัญญาใจระหว่างครูหมอกับลูกหลาน ผู้มีเชื้อสายโนรา มีความสัมพันธ์ระหว่างสายเลือด ตายายผู้สืบเชื้อสายครูหมอโนราได้ตายไป ยังมีความประสงค์ให้ลูกหลานได้สืบเชื้อสายต่อ ด้วยการยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาเพื่อเซ่นสังเวย สนุกสนาน การร่ายรำ จึงกลายมาเป็นวิถีชีวิตความสัมพันธ์ที่มิอาจจะละเลยได้ จึงเกิดเป็นสาเหตุที่จะต้องยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาในปัจจุบันด้วย 3 สาเหตุด้วยกัน คือ

6.1.1 รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ด้วยการยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาตามพันธสัญญาระหว่างลูกหลานกับครูหมอโนราแต่ละตระกูล บางตระกูลมีการยกโรงครูทุกปี บางตระกูลหนึ่งปีบ้าง สามปีบ้าง ห้าปีบ้างขึ้นอยู่กับความพร้อมและฐานะทางด้านการเงิน

6.1.2 ลูกหลานเจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ รักษาอย่างไรก็ไม่หายจากอาการเจ็บป่วย ต้องยกขันหมากมาให้นายโรงไปทำการแก้บน จึงจะหายจากอาการเจ็บป่วย อันเกิดมาจากครูหมอโนราลงโทษ เพียงเพื่อต้องการให้ลูกหลานได้ยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาแสดง หรือลูกหลานผิดพันธสัญญาในการสืบทอดตามเจตนารมณ์ของครูหมอโนรา

6.1.3 เกิดจากฐานะความเป็นอยู่ภายในครอบครัวมีความราบรื่น ค้าขายได้กำไร ลูกหลานสอบเข้ารับราชการ ถูกล็อตเตอรี่ การได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ เกิดจากการบนบานครูหมอโนราประจำตระกูลที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จ เมื่อได้ทุกสิ่งที่ปรารถนา ต้องมีการยกโรงครูขึ้นมาแสดง

6.2 การรักษาจากโร ความสนุกสนาน ความสามัคคีระหว่างเครือญาติ และการได้ระบายความทุกข์ให้ครูหมอโนราได้รับรู้ ช่วยเหลือในการแก้ปัญหา สิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนภายในโรงพิธีกรรม แม้ปัจจุบันสังคมและวัฒนธรรมแปรเปลี่ยนไป สถาบันครอบครัวขยาย กลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สื่อด้านเทคโนโลยีทันสมัย แต่ชุมชนยังมีความเชื่อมั่นต่อการรักษาสิ่งผิดปกติทางร่างกาย เช่น เสน ไฝในที่ลับ ไข่อุ้ง เป็นต้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเกิดจากมนต์คำอย่างหนึ่ง ต้องรักษาด้วยการเหยียบเสนจึงจะหายได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาโนราโรงครูคณะ “เฉลิมประพา” จังหวัดปัตตานี ทำให้มองเห็นพิธีกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อนำมาแก้ปัญหาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ กรณีที่ ลูกหลานที่ยังเป็นหนุ่มสาวสุขภาพร่างกายแข็งแรง เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นมา ชาวบ้านเชื่อว่าต้องมีบางสิ่งอยู่เบื้องหลังเหตุของปัญหา ทำให้เกิดสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อสื่อสารกับสิ่งเหล่านี้ ให้ได้รับรู้ด้วยการบนบาน ทำให้ชาวบ้านได้ล่วงรู้สาเหตุของปัญหา ระหว่างบรรพบุรุษผู้เป็นครูหมอโนรากับลูกหลาน ที่ยังมีความรัก ความผูกพันกันอยู่ ดังนั้น ภายในโรงโนราโรงครูจึงมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่สัมพันธ์กับสิงมีชีวิตระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ ธรรมชาติ และสิงทีอยู่เหนือธรรมชาติตามรูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรม

Prince of Songkla University Pattani Campus

โนราโรงครูคณะ "เฉลิมประพา" ผู้เป็นนายโรงคือ นายเฉลิม แก้วพิมพ์ ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ รอบรู้ด้านศิลปการแสดงพื้นบ้านด้วยจิตวิญญาณความรักในการแสดงมาตั้งแต่อายุ 11 ปี ผ่านการฝึกฝน อบรมด้วยความพยายาม อดทน รวมกลุ่มแสดงโนราทั่วไป และหนังตะลุงแบบล้มลุกคลุกคลาน จนมาตั้งเป็นคณะ "เฉลิมศิลป์" มีรับการแสดงโนราทั่วไป โนราแบบวงดนตรีหนังตะลุง ลิมนต์ และโนราโรงครู นับเป็นช่วงที่เจริญรุ่งเรือง มีรายได้มาหล่อเลี้ยงเหล่าสมาชิกได้เป็นอย่างดี แต่ด้วยระบบโครงสร้างทางสังคมที่มีสื่อบันเทิงสมัยใหม่เผยแพร่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้การแสดงพื้นบ้าน ถูกลดบทบาทลงไป โนราโรงครูคณะเฉลิมศิลป์ก็เช่นกัน ต้องประสบปัญหาถึงขั้นต้องยุบวง แต่ด้วยมีใจรักในการแสดงโนรา บวกกับการได้มีโอกาสแสดงโนราต่อหน้าพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่9 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า "ให้เผยแพร่การแสดงโนราสืบต่อไป" ทำให้เริ่มปรับเปลี่ยนการแสดงใหม่อีกครั้ง ด้วยการตั้งคณะ "เฉลิมประพา" รับการแสดงโนราโรงครู และลิมนต์แบบพิธีกรรมมาจนถึงปัจจุบันร่วมเวลากว่า 40 ปี มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจิตวิญญาณการเป็นโนรามาสู่ลูกหลาน เช่น การฝึกหัดรำ การบรรเลงเครื่องดนตรี การออกพราน และการสืบทอดการเป็นนายโรง ทำให้ลูกหลานทุกคนได้ซึมซับด้วยจิตวิญญาณการเป็นโนรา แม้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นรายวัน การเดินทางไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอันตราย แต่ด้วยหน้าที่และจิตวิญญาณการเป็นโนราจึงต้องมีการแสดงต่อไป

การแสดงโนราโรงครูคณะ เฉลิมประพา ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมการสืบทอดการแสดงโนราโรงครูในแถบจังหวัดปัตตานีที่ได้ก่อกำเนิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน ถ้าเปรียบเทียบอายุของนายเฉลิม แก้วพิมพ์ ตั้งแต่เริ่มเข้ามาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์คนแรกอายุเพียง 11 ปี จากนั้นได้ฝึกฝนการร่ายรำ ขับบทกลอน และการแสดงอื่นๆ กับอาจารย์อีก 11 ท่านด้วยกัน จึงได้ร่วมกลุ่มและจัดตั้งเป็นคณะโนราขึ้นมาร่วม 40 กว่าปี จนปัจจุบันอายุ 68 ปี ถ้าคิดย้อนอดีตอายุของบรรดาอาจารย์อาจประมาณได้ว่ามากว่า 100 ปี การสืบทอดวัฒนธรรมโนราโรงครูแถบลุ่มแม่น้ำตานีก็ยังมีความเข้มข้นมาได้จนถึงปัจจุบัน แต่ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าจะได้รับอิทธิพลมาตามยุคสมัยเดียวกับแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาหรือไม่ แต่หลักฐานต่างๆที่เผยแพร่ คนส่วนใหญ่จะรับรู้การแสดงโนราโรงครูแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นส่วนใหญ่

ขั้นตอนการแสดงโนราโรงครูแถบจังหวัดปัตตานี มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม (วิญญาณ) ผสมผสานกับการรับการเผยแพร่ศาสนาที่มีหลักความเชื่อ คำสอน และหลักการปฏิบัติที่สูงกว่า แต่ละยุคสมัยเข้ามาประยุกต์กับการแสดงโนราโรงครู "โนราโรงครูเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อในหลักคำสั่งสอนของพุทธศาสนาซึ่งผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์หรือผีสางเทวดา" (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, 2533 : 21 อ้างใน พิทยา บุษรารัตน์, 2535 : 252) ดังนั้น

อิทธิพลทางพระพุทธศาสนา จะมองเห็นได้หลายขั้นตอนด้วยกัน เช่น การแสดงโนราโรงครูประจำปีในแถบจังหวัดปัตตานีนิยมแสดงในเดือน 6 เดือน 7 เดือน 9 และเดือน 11 ส่วนเดือน 8 จะหยุดการแสดง เพราะเป็นเดือนแรกแห่งการเข้าพรรษา บรรดาครูหมอจะไม่ประสงค์จะเข้ามาประทับทรง เพราะเป็นเดือนแห่งการถือศีล ฟังเทศน์ ฟังธรรม และเดือน 10 เป็นช่วงเดือนที่มีการปล่อยเปรต ทำให้มีความลำบากในการควบคุม และบ้านใดที่ไม่มีการแสดงโนราโรงครูมาเป็นเวลาสามปี มีเหตุเป็นไปได้ที่จะเกิดอุบาทว์ขึ้นบริเวณบ้าน ทำให้ครูหมอไม่ยอมมาประทับทรง ก่อนจะยกโรงโนราโรงครู ต้องมีการนิมนต์พระภิกษุมาสวดทำบุญบ้านเสียก่อน ซึ่งในอดีตนิยมใช้หมอที่เก่งทางคาถาอาคมและไสยศาสตร์ ส่วนการถวาย หมฺรับครูหมอโนราจะไม่รับการถวายในวันพระ การเซ่นสังเวยอย่าให้ล่วงเลยเวลาหยามพระ (เวลาพระฉันอาหารเพล) ส่วนการยกโรงโนราโรงครูครอบเทริด (ตัดจุด) เพื่อเปลี่ยนแปลงโนรารุ่นใหม่ไปสู่การเป็นนายโรงสมบูรณ์แบบ คุณสมบัติผู้เข้าพิธีต้องมีอายุครบ 20 ปี ไม่ผ่านการแต่งงานมาก่อน และนิมนต์พระมานั่งเป็นอุปัชฌาย์เพื่อมาทำพิธีผูกผ้าให้กับโนรารุ่นใหม่ จากนั้นผู้เข้าพิธีตัดจุด (ครอบเทริด) เสร็จแล้วต้องบวชในวันรุ่นขึ้น ซึ่งเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ทางพิธีกรรมขึ้นมาให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เพื่อได้รับความเชื่อถือและยอมรับจากชุมชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นมีการแต่งบทขับบทกลอนสอดแทรกหลักคำสอนแนวธรรมะสอนใจหลายบทด้วยกัน

อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ เข้ามามีอิทธิกับการแสดงโนราโรงครูโดยเฉพาะเรื่องพิธีกรรมจากการที่ได้กำหนดให้ภายในโรงประกอบพิธีโนราโรงครูเป็นพื้นที่พิเศษ ที่เจ้าภาพมอบให้กับคณะโนราในการทำพิธีกรรม จึงต้องมีการทำพิธีไหว้ภูมิเจ้าที่ การทำบายศรีบูชาเทพ ก่อนแสดงต้องทำพิธีเบิกโรงด้วยการทำหมากซองเพื่อบูชาเทพเบื้องบน เทพเบื้องล่างเช่นแม่ธรณี เจ้ามหาสมุทร เป็นการขอขมาโทษถ้าการแสดงในค่ำคืนนี้ได้ทำการล่วงเกินสิ่งใดลงไป การใช้น้ำมะพร้าวแทนเหล้ามาเซ่นสังเวยเหล่าเทพ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การจัดที่สังเวยแยกออกจากกันระหว่างการเซ่นสังเวยครูหมอโนรา กับเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นมีการขับบทกลอนอ้อนวอนเชื้อเชิญ เหล่าเทพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วจักรวาลเข้ามาอยู่ภายในโรงพิธีเพื่อป้องกันเหตุเพทภัย เข้ามาเป็นสักขีพยาน จึงได้ทำการรำถวายครู บูชาครู เพื่อแสดงการนอบน้อม สยบต่อธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ช่วงการเหยียบเสนมีการอ้างถึงพระอินทร์ที่ได้แบ่งร่างมาดูแลมนุษย์ที่ทุกข์ยากและได้ทำการช่วยเหลือด้วยการให้นายโรงทำหน้าที่ในการเหยียบเสน เป็นต้น

อิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมเน้นเรื่องการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ การเคารพบูชาต่อธรรมชาติ การบรรเลงเครื่องดนตรีเป็นสื่อสัญลักษณ์ของการสื่อสาร ซึ่งเป็นโครงสร้างพิธีกรรมทางสังคมของชาวบ้าน "มักจะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน อยู่ในความเชื่อที่เกี่ยวโยงกันทั้งโครงร่างของวัฒนธรรมอย่างไม่แยกส่วน" (ชวน เพชรแก้ว, 2540,89) ทำให้ขั้นตอนพิธีกรรมการแสดงโนราโรงครูในจึงมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และ

ปัจจุบันได้ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทำให้การสืบทอดวัฒนธรรมการแสดงโนราโรงครูยังคงดำรงอยู่ได้มาถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมโนราโรงครูยังมีอยู่อย่างแพร่หลายแถบจังหวัดปัตตานี มูลเหตุหลักมาจากลูกหลานเจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ รักษาอย่างไรไม่หายจากอาการเจ็บป่วย ต้องยกขันหมากมาให้นายโรงมาทำการบนบาน เพื่อลูกหลานจะได้หายจากอาการเจ็บป่วย ถือเป็นมูลเหตุดั้งเดิมของพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดการแสดงโนราโรงครู ด้วยความเกรงกลัวครูหมอโนราจะทำโทษลูกหลาน จึงได้มีการยกโรงพิธีขึ้นมาทำการแสดงประจำปี จนกลายมาเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีตามบรรพบุรุษ บางตระกูลมีการยกโรงโนราโรงครูแสดงทุกปี บางตระกูลปีเว้นปี บางตระกูลสามปีห้าปีแสดงครั้งหนึ่ง บางครอบครัวมีสำนักร่างทรงประจำบ้าน ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงที่ประสบเคราะห์กรรม ทุกข์ร้อนต่างๆ เข้ามาพึ่งพาอาศัย ทำให้มีลูกศิษย์จำนวนมาก ดังนั้น ร่างทรงบางคนได้ทำหน้าที่ 2 อย่าง คือ การเป็นร่างทรงเจ้าสำนักและร่างทรงโนราโรงครู ส่วนบางครอบครัวมีฐานะความเป็นอยู่ที่ราบรื่น ค้าขายได้กำไร ลูกหลานสอบเข้ารับราชการ ถูกล็อตเตอรี่ การได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ เกิดจากการบนบานครูหมอโนราของตระกูลที่อยู่เบื้องหลังของความสำเร็จ เมื่อได้มาทุกสิ่งที่ปรารถนา ต้องมีการยกโรงโนราโรงครู ดังนั้น การแสดงโนราโรงครูยังคงดำรงอยู่ในแถบจังหวัดปัตตานี มีการแสดงประจำทุกปีอย่างแพร่หลายในชุมชนชาวพุทธ ทำให้มีคณะโนราโรงครูเกิดขึ้นมาและยังดำรงอยู่ในปัจจุบันหลายคณะด้วยกัน รวมทั้งคณะ "เฉลิมประพา"

ส่วนอิทธิพลตามระบบโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้โนราโรงครูในแถบจังหวัดปัตตานีต้องมีปรับตัว คลี่คลายทางวัฒนธรรมการแสดงลงไปบ้าง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น ขั้นตอนพิธีกรรมจะลดความเข้มข้นลง เดิมจะนิยมเล่น 3 คืน 2 วัน ปัจจุบันนิยมแสดง 2 คืน 1 วัน มาจากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ทุกคนเริ่มใช้ชีวิตในการทำงานนอกบ้าน ดิ้นรนในการหาเลี้ยงชีพ และเหตุผลสถานะทางการเงิน เพราะการแสดงโนราโรงครูในแต่ละครั้งจะต้องใช้จ่ายเงินค่อนข้างสูง สำหรับคณะโนราโรงครู "เฉลิมประพา" แสดงคืนละ 12,000 บาท ทำให้เจ้าภาพต้องมีฐานะทางการเงินคล่องตัว จึงสามารถยกโรงโนราโรงครูขึ้นมาได้ ดังนั้นพิธีกรรมทุกอย่างขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพ คณะโนรายอมรับและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพิธีกรรมให้สอดคล้องกับช่วงของเวลา แต่ยังรักษาพิธีกรรมที่สำคัญอันมีผลต่อการไม่ยอมรับของครูหมอโนรา ทำให้มองเห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนไปตามทิศทางโครงสร้างของสังคมปัจจุบัน ที่ทุกฝ่ายต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายในกรอบการเปลี่ยนแปลงทางระบบโครงสร้างทางสังคม "ความสามารถในการดำรงอยู่ของสื่อที่ผ่านยุคสมัยที่เปลี่ยนไป โดยส่งผ่านวัฒนธรรมของสื่อชนิดนี้ไปสู่คนรุ่นใหม่ที่อยู่ในสถานการณ์ใหม่ โดยที่สื่อสามารถดำรงอัตลักษณ์อย่างในยุคก่อนโดยคนรุ่นก่อนไว้ได้" (เธียรชัย อิศรเดช, 2548,14)

Prince of Songkla University Pattani Campus

การสืบทอดทางวัฒนธรรมตามระบบโครงสร้างทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ส่งผลกระทบต่อการสืบทอดการเป็นร่างทรง ซึ่งเป็นความประสงค์ของครูหมอโนรา ร่างทรงที่เป็นตัวแทนพิธีกรรมของครูหมอโนรา จะเป็นชาวบ้านธรรมดา วิถีการประกอบอาชีพเหมือนกับคนปกติ ไม่มีลักษณะการบ่งบอกการเป็นร่างทรง ซึ่งจะมีบทบาทอำนาจ น่าเกรงข้าม ช่วงครูหมอโนราประทับร่างทรง ทำให้บุตร หลาน สามี ภรรยา บิดา มารดาก็ตาม จะต้องสยบยอมรับฟัง เชื่อฟัง นอบน้อมต่อร่างทรงที่ทุกคนเชื่อว่า นั่นคือครูหมอโนรา (บรรพบุรุษ) ลูกหลานผู้เป็นเชื้อสายไม่อาจปฏิเสธได้ คือลูกหลานคนใดถูกตายายเลือก ลูกหลานคนนั้นจะเป็นร่างทรงไปตลอดชีวิต ญาติฝ่ายใดยกโรงครูขึ้นมา ก็จะเป็นตัวแทนในการนั่งเป็นร่างทรง วัฒนธรรมการสืบทอดการเป็นร่างทรง จะดำเนินไปจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เกิดปัญหากับลูกหลานที่รับราชการ ทำงานประจำ เช่นเดียวกับการสืบทอดการตั้งคณะโนราโรงครู เพราะการตั้งเป็นคณะโนราโรงครูขึ้นมาได้ ไม่ใช่เรื่องง่าย นายโรงโนราต้องผ่านการฝึกฝนมาตั้งแต่เด็ก ด้วยจิตวิญญาณความเป็นโนราสูง มีใจรัก "การเป็นนายโรงโนราดูจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีอิสระในตัวยิ่งกว่าอาชีพเจ้านายข้าราชการอันสูงส่งยิ่งในสมัยนั้นเป็นไหนๆ" (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2547, 51) และการเป็นนายโรงโนราโรงครู ต้องมีความรู้ ความชำนาญด้านพิธีกรรม และไสยศาสตร์ด้วย จึงจะเป็นนายโรงที่มีชื่อเสียง เป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้าน นายโรงสามารถรับการแสดงทั้งโนราทั่วไป หนังตะลุง โนราโรงครู และลิมนต์ได้ จึงเป็นที่ยอมรับและสามารถทำการแสดงได้ตลอดทั้งปี มีรายได้นำมาหล่อเลี้ยงสมาชิกภายในคณะได้อย่างสบาย ปัจจุบันสื่อความบันเทิงชนิดอื่นๆ เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เข้ามามีบทบาทเป็นที่นิยมของชาวบ้าน ส่งผลกระทบต่อการจ้างแสดงโนรา หนังตะลุง เป็นเหตุให้ปีหนึ่งๆ รับการแสดงโนราโรงครูแบบพิธีกรรมเพียงสี่เดือน ทำให้ทุกคนต้องหันไปประกอบอาชีพประจำของตนเอง การแสดงแต่ละครั้งจึงได้มีการรวมตัวกัน บางคนลางานไม่ได้ บางคนติดธุระจำเป็น ทำให้คณะโนราโรงครูไม่ได้รวมตัวกันอยู่กับเหมือนกันเป็นครอบครัวเดียวกันอย่างเช่นในอดีต

ส่วนการสืบทอดนายโรงสมบูรณ์แบบต้องผ่านพิธีกรรมการตัดจุก ซึ่งมีกฎเกณฑ์สำคัญ คือ มีอายุครบ 20 ปี และไม่เคยผ่านการแต่งงานมาก่อน ดังนั้นผู้ที่จะสืบทอดการเป็นนายโรงได้ต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณความสนใจโนรามาตั้งแต่เด็ก ซึ่งในปัจจุบันเป็นสิ่งที่หายากสำหรับเยาวชนที่จะสนใจในเรื่องของพิธีกรรมแบบศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ทำให้การสืบทอดโนราโรงครูจึงมักจะเป็นลูกหลานของนายโรง สมาชิกประจำคณะโนราเป็นส่วนใหญ่ที่ซึมซับการแสดงโนราจากบรรพบุรุษ เช่นเดียวกับลูกหลานคณะ เฉลิมประพา มีบุตร 3 คนได้เข้าพิธีการตัดจุด (เครอบเทริด) เพื่อการเป็นนายโรงอย่างสมบูรณ์ แต่สิ่งเหล่านี้ยังเป็นเรื่องยากสำหรับลูกหลาน ที่มีอาชีพรับราชการ งานประจำมารับหน้าที่การเป็นนายโรงได้ในอนาคต ส่วนบรรดาลูกคู่ เหล่านางรำที่ได้ร่วมกับคณะ "เฉลิมประพา" จะเป็นบรรดาลูกคู่ที่ได้ร่วมคณะกันมาเป็นเวลานาน มีความรักและเคารพซึ่งกันและกัน และมีบรรดาลูกหลานที่เข้ามาช่วยเหลือ ในการร่ายรำ ในอดีตจะมีชาวบ้านนิยมพาลูกหลาน

ฝากให้เป็นศิษย์นายโรงเป็นประจำ แต่ปัจจุบันเยาวชนไม่ค่อยมีความสนใจในการแสดงโนราโรงครู "การที่ลูกหลานของชาวบ้านหรือศิลปิน ซึ่งได้ผ่านระบบการศึกษามาระดับหนึ่ง ล้วนแต่ได้ปรับตัวเข้าสู่ระบบสังคมใหม่แล้วทั้งสิ้น จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เขาเหล่านั้นได้แปลกแยกจากสังคมเดิมจากคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมไปแล้วเป็นอย่างมาก ในประเด็นนี้สิ่งที่น่าคิดในกรณีของโนราก็คือ ความหวังที่จะให้มีการสืบต่อโนราอย่างจริงจังเป็นสิ่งที่ดูแล้วเลือนราง" (ชวน เพชรแก้ว, 2540 : 89) จึงเป็นภาระหน้าที่ของนายโรงที่ต้องใช้วิธีการหลากหลายในการดึงบรรดาเยาวชนภายในชุมชนให้มาสนใจการแสดงโนราให้ได้ดังเช่นในอดีต การสืบทอดคณะโนราจะมีความเข้มแข็งและมั่นคงต่อไปได้ในอนาคต

แต่สภาวะโนราโรงครูในปัจจุบัน ยังมีความความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้านในแถบจังหวัดปัตตานี มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างเข้มข้น มิได้เสื่อมคลายไปจากชุมชน ด้วยความผูกพันระหว่างครูหมอกับลูกหลาน ความสนุกสนาน การบันเทิง และการรักษาความทุกข์ของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาโนราโรงครู ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ในรูปแบบลักษณะแบบพึ่งพาอาศัยกับวิถีชีวิตชุมชน โนราโรงครูเป็นสิ่งที่สร้างสถาบันครอบครัวแบบเครือญาติให้มีความเข้มแข็ง ก่อเกิดความรักความสามัคคีกันระหว่างเครือญาติ เพราะร่างทรงคนหนึ่งจะมีบรรดาครูหมอเข้ามาประทับทรงหลายท่านด้วยกัน มีทั้งครูหมอที่อยู่ในตำนาน ครูหมอที่เป็นบรรพบุรุษของลูกหลานภายในชุมชน และครูหมอโนราที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ การยกโรงครูขึ้นมาแต่ละครั้งเป็นการรวมเครือญาติภายในชุมชนให้เข้ามาประกอบพิธีกรรม และการบอกเล่าทุกข์สุขให้ครูหมอโนราได้รับรู้ ให้ช่วยเหลือในการแก้ปัญหา นอกจากนั้นแล้ว ผู้คนในชุมชนได้แสดงออกถึงความสนุกสนานในการร่ายรำ ความบันเทิงจากการแสดงโนราโรงครูที่มีทั้งความสนุกบันเทิง ตื่นเต้น และสิ่งสำคัญชุมชนยังมีความต้องการในการพาลูกหลานที่เป็นโรคผิวหนัง เช่น เสน ปาน ใฝ่ ไข่อุ้ง เป็นต้น มารักษาด้วยการให้นายโรงเหยียบเสน บางชุมชนชาวบ้านมาจากต่างจังหวัดทั้งที่เป็นไทยพุทธและไทยมุสลิม สิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนภายในโรงพิธีกรรม

ส่วนลูกหลานและชาวบ้านที่เข้ามาร่วมพิธี ยังมีความเชื่อว่า ครูหมอโนรา หรือตายายโนรามาประทับร่างทรงจริงๆ ทำให้ลูกหลานเข้ามาหาครูหมอถือว่าเป็นบรรพบุรุษของตนเอง มีความรู้สึกซาบซึ้ง ตื้นตันใจ โอบกอดระหว่างลูกหลานกับครูหมอโนรา ทำให้ทุกคนเคารพและเชื่อฟังในสิ่งที่ครูหมอสั่งสอน ส่วนความรู้สึกของร่างทรง จะเป็นแบบครึ่งหลับครึ่งตื่น ไม่สามารถบังคับตัวเองได้บางช่วงขณะ การแสดงอัตลักษณ์ช่วงขณะการเข้าทรงจะแสดงออกมาตามลักษณะนิสัยเบื้องลึกตามความรู้สึกของร่างทรง หรือ ตามอัตลักษณ์ของครูหมอซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ล่วงรู้ได้เฉพาะผู้ที่ผ่านประสบการณ์จริง การศึกษาวิจัยไม่ใช่เป็นการพิสูจน์หาความจริงกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในพิธีกรรม แต่ศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้รู้และทำความเข้าในในกรอบของพิธีกรรมที่ชุมชนได้สร้างขึ้นมา ซึ่งมีขั้นตอนพิธีกรรม

ละเอียดอ่อนแต่เป็นระบบทุกขั้นตอน ทำให้การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากบรรดาลูกหลานรุ่นสู่รุ่นมายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความผูกพัน สามัคคีของสถาบันครอบครัว สร้างความบันเทิง สนุกสนาน การรักษาเยี่ยวยาให้กับชุมชน ดังนั้น โนราโรงครูในจังหวัดปัตตานี ยังคงดำเนินการสืบทอดทางวัฒนธรรมอยู่ต่อไป มิได้สูญหายไปจากชุมชน แต่มีการปรับตัวไปตามโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามากระทบ

ข้อเสนอแนะงานวิจัย

1. การแสดงโนราโรงครูเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมที่ยังมีความผูกพันอยู่กับสังคมแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยพันธสัญญาระหว่างครูหมอโนรากับลูกหลาน ซึ่งจะมีการเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมไปบ้าง ด้วยระยะเวลา และขั้นตอนพิธีกรรมที่สั้นลง ทำให้มองเห็นทิศทางการคลี่คลายในตัวของพิธีกรรมตามบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ควรทำวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวโน้มอนาคตการแสดงโนราโรงครูในจังหวัดปัตตานี หรือทำการวิจัยชุดเปรียบเทียบการแสดงโนราโรงครูแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา แถบลุ่มน้ำตาปี แถบลุ่มน้ำตานี และโนราโรงครูกลุ่มชาวพุทธในประเทศมาเลเซีย ในยุคปัจจุบัน

2. ร่างทรงผู้เป็นตัวแทนของครูหมอโนราในการประกอบพิธีกรรม จากการสังเกตของผู้วิจัย ร่างทรงบางท่าน จะเป็นร่างทรงเจ้าของสำนักซึ่งมีลูกศิษย์เข้ามาให้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้ร่างทรงมีบารมีและมีบทบาทในชุมชนเป็นอย่างมาก จึงควรทำการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทของร่างทรงโนราโรงครูกับร่างทรงเจ้าสำนัก ส่งผลต่อความเข้มแข็งเกี่ยวกับการแสดงโนราโรงครูในอนาคตอย่างไร

3. นายโรงโนราโรงครู ถือว่าเป็นศิลปินพื้นบ้านที่มีความรอบรู้ด้านพิธีกรรม และได้รับการยอมรับจากชุมชนที่มีการแสดงอย่างกว้างขวาง แต่ไม่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการ ทำให้ไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก หน่วยงานราชการควรเข้าไปสร้างเครือข่ายกับศิลปินพื้นบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมทางวิชาการเกี่ยวกับอาชีพการแสดง การเผยแพร่ศิลปการแสดงโนรา หรือเพื่อให้นักศึกษาในสาขาวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา รวมถึงนักศึกษาที่สนใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนในการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในพื้นที่